

АНОТАЦІЯ

Воробйов С.Д. Режисерське вирішення національних образів у оперному проекті «Майська ніч» за твором Миколи Лисенка. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Кваліфікаційна наукова праця на здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва за спеціальністю 026 «Сценічне мистецтво». — Національна музична академія України імені П.І. Чайковського, Київ, 2023.

Зміст анотації

У науковому обґрунтуванні розглянуто концепт моделювання та реалізації оперного проекту «Майська ніч» за твором Миколи Лисенка в умовах актуалізації збереження і розвитку національних культурних традицій на тлі всесвітньої інтеграції музично-театрального мистецтва. У ході виконання дослідження встановлено чинники формування специфічних ознак українського етносу, особливості їх проявів у операх вітчизняного тематизму.

Мета дослідження — визначення режисерських підходів до створення національних образів персонажів у оперному проекті «Майська ніч» за твором М. Лисенка.

У першому розділі розглянутий соціокультурний аспект дослідження національних образів в українській опері, з'ясована специфіка проявів їх архетипів, ментальності, психології, соціальної і вікової диференціації крізь призму культурних традицій українського етносу. Архетипи української ментальності є одним із докорінних компонентів аналізу при створенні оперної вистави на національну тематику. Особливості ландшафту, історичні події, взаємопроникнення культур, національні традиції та індивідуальні риси певного соціуму мали вплив на модель поведінки українців. В оперному жанрі, де специфіка виразності персонажів та їх внутрішніх мотивацій є окремою складовою досьє, диференціація архетипів української ментальності (землі, свободи, матері, долі, рівності, обрядовості тощо) набуває аналітично-практичного значення. Дослідження ментальності є важливішим компонентом порівняно з архетипами, оскільки термін передбачає ширший спектр психологічних, культурних та історичних чинників, що проявляються у способі мислення, сприйнятті світу, поведінці індивіда або спільноти. Абсорбуючи у себе колективний досвід, ціннісні орієнтири, традиції, спосіб життя, сприйняття реальності, ментальність відображає інтелектуальний розвиток, емоційні та психологічні риси нації. Національний характер українського менталітету відіграє вагомий роль в обґрунтуванні моделей поведінки персонажів опери. Його основні риси, притаманні персонажам опери, обумовлені суспільно-політичними та філософськими поглядами Г. Сковороди (кордоцентризм), П. Куліша (антеїзм), Т. Шевченка (суспільне протистояння владі). Психологічні розвідки надали змогу розглянути внутрішні та зовнішні мотивації персонажів опери, які спонукали їх до певних дій і вчинків з окресленням характерних рис індивіда. Знання з психології та

етнопсихології дозволили визначити спосіб спілкування селян в опері як прояв їхньої ментальності та національного характеру. На цій підставі були окреслені аспекти індивідуальної та колективної геопсихічної свідомості, міфічного світогляду, національної вербальної та невербальної мови. Соціальна диференціація українського етносу в опері передбачала виокремлення характерних ознак представників різних верств населення: селянства, козацтва, інтелігенції, дворянства, духовенства, міщанства, чумацтва, шляхти з можливістю виявлення суперечностей, конфліктів та взаємодії між ними в історично-складному соціально-мозаїчному ландшафті того часу.

У другому розділі на підставі аналізу еволюційних модифікацій твору М. Лисенка «Майська ніч, або Утоплена» визначено його трансформацію від першоджерела — повісті М. Гоголя до оперної вистави. Завдяки талановитому художньому відображенню колоритно-деталізованих національних образів, селянського побуту, притаманних вірувань, традицій, обрядів та актуальних соціально-політичних проблем М. Старицький трансформував гоголівську повість у драматичну театральну п'єсу та запропонував Лисенку написати музику. Завдяки композитору нова роль музичного супроводу у виставі повернула її драматичний жанр у напрям музично-драматичного, хоча повноцінно ним вона ще не стала. Новий контент музики диктує зміну рольових завдань персонажів, наповнення їх переживаннями, життєвими колізіями, характерними емоціями відповідно до тих чи інших подій, що призвело перетворенню драматичної вистави у музично-драматичну. Оновлена версія твору М. Лисенка «Майська ніч, або Утоплена» впродовж сценічного життя змінювала формат утілених вистав з музично-драматичного до оперного в залежності від сценічного майданчику, задіяних матеріальних та людських ресурсів. Останній оперний варіант був реалізований у 1950-х роках Національною оперою України та, на жаль, забутий режисерами на 70 років. Окрім того, музично-драматична версія отримала істотні зміни у музичній частині й нині активно використовується музично-драматичними театрами України, про що кажуть створені за останні 10 років вистави Хмельницького, Сумського, Дніпропетровського та інших театрів. На підставі аналізу різних модифікацій твору Миколи Лисенка здобувачем була обрана першочергова нотного матеріалу опери у виданні Л. Ідзіковського, що лягла в основу концептуального бачення оперного проекту «Майська ніч» з поділом на 3 картини (Сільська околиця, Біля ставка, Весілля), 5 сцен, 12 музичних номерів з розмовними діалогами, загальною тривалістю — одна година. Художньо-образне вирішення вистави передбачало застосування елементів національної сценографії українського села, символів свята Русалчиного Великодня (вінків, квітів, гілок, папороті тощо) з використанням арт-технологій для підсилення фантастичної сцени з русалками. Задля вирішення мізансцен автор розглянув яскраві образи живопису, що відображають сцени українського побуту та фантастичних слов'янських русалок. До них належать

картини М. Пимоненка, І. Крамського, С. Кожина, К. Трутовського, Г. Семирадського тощо.

У третьому розділі презентований режисерський концепт утілення оперного проекту «Майська ніч» за твором М. Лисенка з переосмисленням моделювання первісного творчого задуму у форматі телеверсії вистави. Узгодження з постановочною групою оновленої концепції проекту спонукало корекцію рольових завдань виконавського складу згідно зі специфікою режисури телеопери. Постановочно-репетиційний процес також був скорегований у відповідності оновлених мізансцен з окресленням вузлових моментів у розвитку драматургії опери. Узгодження взаємодій виконавців та структурних підрозділів забезпечило художню цілісність вистави в контексті алгоритму створення її телевізійної версії та підготовки проекту в цілому до презентації.

Наукова новизна дослідження полягає у міжгалузевому підході до визначення специфічних ознак національних образів у опері М. Лисенка «Майська ніч, або Утоплена» на підставі окреслених архетипів, ментальності, психології українського етносу зі зверненням до новітніх розробок у галузях психології, етнопсихології, філософії, етнографії, культурології, філології, соціології, архітектури.

Практичне значення дослідження полягає у можливості його використання для створення вистав різножанрового спрямування за твором М. Лисенка «Майська ніч, або Утоплена» у форматах для драматичного, музично-драматичного, оперного театрів.

Ключові слова: творчий мистецький проект; телеопера; національний образ персонажа; архетипи, ментальність, психологія українського етносу; модифікації твору Миколи Лисенка «Майська ніч, або Утоплена»: драматична, музично-драматична, оперна вистава; режисерське моделювання; режисерський концепт.

SUMMARY

Vorobiov S. The director's solution of national images in the opera project "May Night" based on the work of Mykola Lysenko. — Qualifying scientific work on manuscript rights.

Qualifying research paper for obtaining the educational and creative degree of Doctor of Arts in specialty 026 "Scenic Art". — National Music Academy of Ukraine named after P.I. Tchaikovsky, Kyiv, 2023.

Abstract content

In the scientific justification, the concept of modeling and implementation of the opera project "May Night" based on the work of Mykola Lysenko is considered in the conditions of actualization of the preservation and development of national cultural traditions against the background of the worldwide integration of music and

theater art. In the course of the research, the factors of the formation of specific features of the Ukrainian ethnos, the peculiarities of their manifestations in the operas of national themes were determined. The purpose of the research is to determine the director's approaches to the creation of national images of characters in the opera project "May Night" based on the work of M. Lysenko.

In the first chapter, the sociocultural aspect of the study of national images in Ukrainian opera is considered, the specifics of the manifestations of their archetypes, mentality, psychology, social and age differentiation through the prism of the cultural traditions of the Ukrainian ethnos are clarified. Archetypes of the Ukrainian mentality are one of the fundamental components of the analysis when creating an opera performance on national themes. Features of the landscape, historical events, interpenetration of cultures, national traditions and individual features of a certain society had an impact on the model of behavior of Ukrainians. In the opera genre, where the specifics of expressiveness of the characters and their internal motivations are a separate component of the dossier, the differentiation of the archetypes of the Ukrainian mentality (land, freedom, mother, fate, equality, ritualism, etc.) acquires analytical and practical significance. The study of mentality is a more important component compared to archetypes, since the term implies a wider range of psychological, cultural and historical factors that are manifested in the way of thinking, perception of the world, in the behavior of an individual or collective absorbing collective experience, value orientations, traditions, lifestyle, perception of reality, mentality reflects the intellectual, emotional and psychological features of a nation. The national character of the Ukrainian mentality plays an important role in justifying the behavior patterns of the characters of the opera. Its main features inherent in the characters are determined by the socio-political and philosophical views of G. Skovoroda (cordocentrism), P. Kulish (atheism), T. Shevchenko (social opposition to state rulers). Psychological research made it possible to consider the internal and external motivations of the characters of the opera, which prompted them to certain actions and deeds, outlining the characteristic features of the individual. The analysis of psychology and ethnopsychology made it possible to determine the nature of the communication of the peasants in the opera as a manifestation of their mentality and national character with the outline of individual and collective geopsychological consciousness, mythical worldview, national verbal and non-verbal language. The social differentiation of the Ukrainian ethnos is inherent in the plot events of the opera, provided for the delineation of the characteristic features of the representatives: the peasantry, the Cossacks, the intelligentsia, the clergy, the burghers, the nobility, the gentry with the possibility of identifying contradictions, conflicts and interaction between them in the historically complex social mosaic landscape of that time.

In the second chapter, based on the analysis of evolutionary modifications of M. Lysenko's work "May Night, or Drowned", its transformation from the original source — M. Gogol's story to an opera performance is determined. Thanks to his talented artistic depiction of colorful and detailed national images, peasant life, inherent beliefs, traditions, rituals and current socio-political problems,

M. Starytskyi transformed Gogol's story into a dramatic theater play and invited Lysenko to compose music. Thanks to the composer, the new role of musical accompaniment in the play turned its dramatic genre in the direction of musical-dramatic, although it has not yet fully become one. The new role of music began to dictate a change in the role tasks of the characters, filling them with experiences, collisions of life, characteristic emotions created in accordance with certain events. M. Lysenko's version of "May Night, or Drowned" during its stage life changed the format of embodied performances from musical-dramatic to opera depending on the stage location, material and human resources involved. The last opera format was implemented in the 1950s by the National Opera of Ukraine and, unfortunately, was forgotten by the directors for 70 years. In addition, the musical-dramatic version received significant changes in the musical part and is actively used by musical-dramatic theaters of Ukraine, as evidenced by the performances of Khmelnytskyi, Sumy, Dnipropetrovsk and other theaters created over the past 10 years. Based on the analysis of various modifications of Mykola Lysenko's work, the first version of the musical score of the opera published by L. Idzikovsky, which formed the basis of the conceptual vision of the opera project "May Night" with a division into 3 paintings (Village area, By the pond, Wedding), 5 scenes, 12 musical numbers with spoken dialogues, total duration — one hour. The artistic solution of the performance involved the use of elements of the national scenography of the Ukrainian village, symbols of the Mermaid Easter holiday (wreaths, flowers, branches, ferns, etc.) with the use of art technologies to enhance the fantastic scene with mermaids. In order to solve *mise-en-scenes*, the author considered bright images in fine art, reflecting scenes of Ukrainian life and fantastic slavic mermaids. These include paintings by M. Pymonenko, I. Kramskyi, S. Kozhin, K. Trutovskyi, H. Semiradskyi, etc.

The third chapter presents the director's concept of the realization of the opera project "May Night" based on the work of M. Lysenko with a rethinking of the modeling of the creative idea in the form of a television version of the play. Coordination with the staging group of the updated concept of the project led to the correction of the role tasks of the executive team in accordance with the specifics of directing the teleopera. The staging and rehearsal process was also adjusted in accordance with the updated *mise-en-scène* with an outline of key moments in the development of the opera's dramaturgy. Coordination of interactions between performers and structural divisions ensured the artistic integrity of the performance in the context of the algorithm for creating its television version and preparing the project as a whole for the presentation.

The scientific novelty of the study consists in an interdisciplinary approach to the determination of specific features of national images in M. Lysenko's opera "May Night, or Drowned" on the basis of outlined archetypes, mentality, psychology of the ukrainian ethnos with reference to the latest developments in the fields of psychology, ethnopsychology, philosophy, ethnography, cultural studies, philology, sociology, architecture.

The practical significance of the research lies in the possibility of using it to create performances of various genres based on the work of M. Lysenko "May Night, or Drowned" in formats for dramatic, musical-dramatic, and opera theaters.

Keywords: creative art project; teleopera; national character image; archetypes, mentality, psychology of the Ukrainian ethnic group; modifications of Mykola Lysenko's "May Night, or Drowned"; dramatic, musical-dramatic, opera performance; director's modeling; director's concept.

Список публікацій здобувача

Статті у наукових виданнях

1. Воробйов С. Національний образ в українській опері: науковий аспект режисерських інтерпретацій // Українське музикознавство. Київ, 2020. Вип. 46. С. 18 - 29.

2. Воробйов С. Режисерський аналіз еволюційних модифікацій твору Миколи Лисенка «Утоплена» // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Київ, 2021. № 3-4(52-53). С. 224 - 238.

3. Воробйов С. Втілення мистецького проекту «Майська ніч» за твором М. Лисенка у авторському режисерському моделюванні // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Київ, 2022. №1 (54). С. 119-135.

Матеріали міжнародних конференцій

4. Воробйов С. Національний образ в українській опері: науковий аспект режисерських інтерпретацій // Актуальні проблеми музичного театру в контексті соціокультурних викликів сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 2-3 березня 2020р. / Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2020. С. 193-199.

5. Воробйов С. Опера Миколи Лисенка «Майська ніч» у режисерському проекті // Світовий та український музичний театр у контексті сучасного культурного дискурсу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 22-23 лютого 2021р. / Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2021. С. 204-211.

Інформація про апробацію результатів дослідження

Наукове обґрунтування творчого мистецького проекту обговорено на засіданнях кафедри оперної підготовки та музичної режисури. Матеріали дослідження презентовано на п'яти міжнародних та одній всеукраїнській науково-практичних конференціях.

1. Воробйов С. Національний образ в українській опері: науковий аспект режисерських інтерпретацій // Актуальні проблеми музичного театру в контексті соціокультурних викликів сучасності: програма міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 2-3 березня 2020р. / Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2020. С. 13.

2. Воробйов С. Опера Миколи Лисенка «Майська ніч» у режисерському проекті // Світовий та український музичний театр у контексті сучасного культурного дискурсу: програма міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 22-23 лютого 2021р. / Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2021. С. 18.

3. Воробйов С. Утілення мистецького проекту «Майська ніч» за твором Миколи Лисенка в авторському режисерському моделюванні // Музично-театральне мистецтво у глобалізованому світі: проблеми і пошуки: програма міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 21-23 лютого 2022р. / Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2022. С. 19.

4. Воробйов С. Режисерське вирішення масових сцен у оперному проекті «Майська ніч» за твором Миколи Лисенка // Дні науки: програма XXVII всеукраїнської молодіжної науково-творчої конференції, Одеса, 28-29 квітня 2023р. / Одеса: Одеська національна музична академія ім. А.В. Нежданової, 2023. С. 3. Сертифікат про участь.

5. Воробйов С. Свято «Русалії в українській культурі, його відображення в опері Миколи Лисенка «Майська ніч» // Ціннісні виміри культурно-мистецької діяльності Мирослава Скорика : програма міжнародної наукової конференції, Київ, 1-2 червня 2023р. / Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2023. С. 22. Сертифікат про участь.

6. Воробйов С. Вирішення національної тематики в реаліях соціокультурних викликів сьогодення (на прикладі опери Миколи Лисенка «Майська ніч») // Гуманістичні цінності людства в реаліях сучасного світу : програма міжнародної науково-освітньої конференції, Київ, 8 червня 2023р. / Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2023. №21. С. 12. Сертифікат про участь.

7. Інтегровані заняття з музично-театрального мистецтва в Петрівській школі мистецтв (с. Нові Петрівці, Вишгородський район, Київської обл.). Керівник театрального колективу «Children of the Theatre» (2019–2023).

8. Проведення тематичного семінару та майстер-класу Воробйова С. Д. на тему «Акторська майстерність та сценічна мова як складові театральної дії в українському сучасному просторі» методичного об'єднання театральної майстерності комунального закладу Петрівської сільської ради «Центр культурних послуг» у Новопетрівському будинку культури, с. Нові Петрівці, 3 лютого 2023 року. Лист-подяка.

9. Презентація сцени Галі та Левка з опери «Майська ніч, або Утоплена» М. Лисенка у рамках концерту «Ансамблевий дивосвіт». Режисер Воробйов С. Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, Зал імені академіка Олега Семеновича Тимошенка, 2023 рік.

10. Запис телеверсії опери М. Лисенка «Майська ніч». Режисер Воробйов С. Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 11 червня 2023 року; відео-монтаж 12-18 червня 2023 року.

11. Презентація творчого мистецького проекту на здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва: «Режисерське вирішення національних образів у оперному проекті "Майська ніч" за твором Миколи Лисенка» на кафедрі оперної підготовки та музичної режисури Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського 19 червня 2023 р., публікація з відкритим доступом на відео-платформі Youtube 23 червня 2023 р.